

O'QUVCHILARDA HAYOTIY KO'NIKMALARNI SHAKLLANTIRISH VA RIVOJLANTIRISHDA IJTIMOY-HISSIY TA'LIMNING O'RNI.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19190999>

G.M.Pulatova

Farg'ona davlat universiteti

Psixologiya kafedrasida o'qituvchisi

G.A.Umrzaqova

FarDU, Psixologiya yo'nalishi 3-bosqich talabasi.

umrzaqovagulzoda@gmail.com.90-395-65-05

Annotatsiya

Ushbu maqolada ta'lim oluvchilarda hayotiy ko'nikmalarni shakllantirish va rivojlantirish jarayonida ijtimoiy-hissiy ta'limning o'rni va ahamiyati tahlil qilinadi. Ijtimoiy-hissiy ta'lim shaxsning o'zini anglash, his-tuyg'ularini boshqarish, samarali muloqot qilish, mas'uliyatli qaror qabul qilish va ijtimoiy munosabatlarni to'g'ri yo'lga qo'yish kabi kompetensiyalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Maqolada ijtimoiy-hissiy ko'nikmalarni ta'lim jarayoniga integratsiya qilishning pedagogik mexanizmlari hamda ularning o'quvchilarning shaxsiy, ijtimoiy va akademik rivojlanishiga ta'siri yoritilgan. Shuningdek, hayotiy ko'nikmalarni shakllantirishda innovatsion metod va texnologiyalardan foydalanish masalalari ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: *ijtimoiy-hissiy ta'lim, hayotiy ko'nikmalar, kompetensiya, shaxs rivojlanishi, emotsional intellekt, muloqot madaniyati, mas'uliyatli qaror qabul qilish, pedagogik yondashuv, ta'lim jarayoni.*

Аннотация

В данной статье анализируется роль социально-эмоционального обучения в формировании и развитии жизненных навыков у обучающихся. Социально-эмоциональное обучение способствует развитию самосознания, управления эмоциями, эффективной коммуникации, ответственного принятия решений и построения позитивных межличностных отношений. В статье рассматриваются педагогические механизмы интеграции социально-эмоциональных компетенций в образовательный процесс, а также их влияние на личностное, социальное и академическое развитие учащихся. Особое внимание уделяется использованию инновационных методов и технологий в формировании жизненных навыков.

Ключевые слова: *социально-эмоциональное обучение, жизненные навыки, компетенции, развитие личности, эмоциональный интеллект, культура общения, ответственное принятие решений, педагогический подход, образовательный процесс.*

Abstract

This article examines the role of social-emotional learning in the formation and development of life skills among learners. Social-emotional learning contributes to the development of self-awareness, emotional regulation, effective communication, responsible decision-making, and positive interpersonal relationships. The paper analyzes pedagogical mechanisms for integrating social-emotional competencies into the educational process and highlights their impact on students'

Ta'lim jarayonida integrativ yondashuv: nazariya va amaliyotasosida hayotiy ko'nikmalarni rivojlantirish

personal, social, and academic development. Special attention is given to the use of innovative methods and technologies in fostering life skills.

Keywords: *social-emotional learning, life skills, competencies, personality development, emotional intelligence, communication skills, responsible decision-making, pedagogical approach, educational process.*

XXI asrda jamiyat taraqqiyoti, raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi, axborot oqimining keskin ortishi hamda globallashuv jarayonlarining chuqurlashuvi ta'lim tizimi oldiga mutlaqo yangi talablarni qo'yimoqda. Endilikda ta'lim jarayoni faqatgina bilim, ko'nikma va malakalarni o'rgatish bilan cheklanib qolmay, balki shaxsning har tomonlama kamol topishini, uning ijtimoiy muhitda muvaffaqiyatli faoliyat yurita olishini, mustaqil hayotga tayyor bo'lishini ta'minlashga yo'naltirilishi zarur. Shu nuqtai nazardan, ta'lim oluvchilarda hayotiy ko'nikmalarni shakllantirish va rivojlantirish zamonaviy pedagogikaning ustuvor vazifalaridan biri sifatida e'tirof etilmoqda.

Mavzuning dolzarbligi shundaki, an'anaviy ta'lim tizimida ko'proq nazariy bilimlarga urg'u berilgan bo'lsa, zamonaviy ta'lim konsepsiyalari kompetensiyaviy yondashuvni talab etmoqda. Kompetensiyaviy yondashuv esa bilimlarni amaliyot bilan uyg'unlashtirishni, o'quvchilarning real hayotda qo'llay oladigan ko'nikmalarini rivojlantirishni nazarda tutadi. Ijtimoiy-hissiy ta'lim aynan shu jarayonning ajralmas qismi bo'lib, o'quvchilarning shaxsiy, ijtimoiy va akademik rivojlanishini uyg'un holda ta'minlaydi. Xususan, o'z hissiyotlarini boshqara oladigan, boshqalarni tushuna biladigan va jamoada ishlash ko'nikmasiga ega bo'lgan o'quvchi o'quv jarayonida ham faolroq va samaraliroq ishtirok etadi. Shuningdek, zamonaviy ijtimoiy muhitda yoshlar turli axborot tahdidlari, stress omillari va ijtimoiy bosimlarga duch kelmoqda. Bunday sharoitda ularning psixologik barqarorligi, emotsional intellekti va ijtimoiy moslashuvchanligi alohida ahamiyat kasb etadi. Ijtimoiy-hissiy ta'lim aynan shu ehtiyojlardan kelib chiqib, shaxsni kompleks rivojlantirishga xizmat qiladi. U o'quvchilarga o'z his-tuyg'ularini anglash va nazorat qilish, nizolarni tinch yo'l bilan hal etish, sog'lom ijtimoiy aloqalar o'rnatish hamda hayotiy vaziyatlarda ongli tanlov qilish imkonini beradi.

Mazkur mavzuning ilmiy va amaliy ahamiyati shundan iboratki, ijtimoiy-hissiy ko'nikmalarni ta'lim jarayoniga integratsiya qilish orqali o'quvchilarning nafaqat bilim darajasi, balki shaxsiy sifatleri ham yuksaladi. Bu esa kelajakda jamiyatning intellektual va ma'naviy salohiyatini oshirishga xizmat qiladi. Shu bois ijtimoiy-hissiy ta'limning nazariy asoslarini o'rganish, uning pedagogik mexanizmlarini ishlab chiqish hamda innovatsion metod va texnologiyalar asosida amaliyotga joriy etish dolzarb ilmiy masalalardan biri hisoblanadi.

Ijtimoiy-hissiy ta'lim zamonaviy ta'lim nazariyasida shaxsga yo'naltirilgan yondashuvning ajralmas qismi sifatida qaraladi. XXI asrda ta'limning maqsadi nafaqat bilim berish, balki o'quvchini ijtimoiy hayotga tayyorlash, unda mustaqil fikrlash, mas'uliyatli qaror qabul qilish va samarali muloqot qilish ko'nikmalarini shakllantirishdan iboratdir. Bu esa ijtimoiy-hissiy rivojlanishni ta'lim mazmunining markaziy elementiga aylantiradi. Ijtimoiy-hissiy ta'limning nazariy asoslari gumanistik pedagogika bilan chambarchas bog'liq. A. Maslou o'zining ehtiyojlar ierarxiyasi nazariyasida insonning xavfsizlik, ijtimoiy mansublik va o'zini namoyon qilish ehtiyojlari qondirilgandagina to'laqonli rivojlanish yuz berishini ta'kidlaydi. Ta'lim muhitida o'quvchining hissiy xavfsizligi ta'minlanmasa, uning akademik rivojlanishi ham to'liq amalga oshmaydi.[1,35-47b]

K. Rogers shaxsga yo'naltirilgan ta'lim modelida empatiya, shartsiz qabul qilish va samimiyligni pedagogik jarayonning asosiy omillari sifatida ko'rsatadi. Uning fikricha, o'qituvchi o'quvchining ichki dunyosini tushunishga intilishi kerak, chunki ijtimoiy-hissiy qo'llab-quvvatlash motivatsiyani kuchaytiradi.[2, 106-115b]

Ta'lim jarayonida integrativ yondashuv: nazariya va amaliyotasosida hayotiy ko'nikmalarni rivojlantirish

Emotsional intellekt nazariyasi ijtimoiy-hissiy ta'limning ilmiy asosini mustahkamlaydi. D. Goleman emotsional intellektni muvaffaqiyatning 80 foizini belgilovchi omil sifatida ta'riflaydi. U emotsional intellekt tarkibiga o'zini anglash, o'zini boshqarish, ichki motivatsiya, empatiya va ijtimoiy ko'nikmalarni kiritadi.[3,285b]

L.S. Vygotskiy ta'lim va rivojlanish o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni asoslab, ijtimoiy muhitning bola shaxsiyati shakllanishidagi hal qiluvchi rolini ko'rsatadi. Uning "yaqin rivojlanish zonasi" konsepsiyasi o'quvchilarning ijtimoiy hamkorlik jarayonida murakkab ijtimoiy-hissiy vazifalarni o'zlashtirishini tushuntiradi.[4,57b]

Ijtimoiy-hissiy kompetensiyalar tizimi CASEL modeli asosida besh asosiy komponentdan iborat. Ushbu model xalqaro miqyosda keng e'tirof etilgan.

1. O'zini anglash shaxsning o'z hissiyotlarini, qadriyatlarini va ichki motivlarini tushunish qobiliyatidir. Tadqiqotlar o'zini anglash darajasi yuqori bo'lgan o'quvchilar o'z xatti-harakatlarini ongli boshqarishini ko'rsatadi.

2. Bu kompetensiya hissiyotlarni nazorat qilish, stressni yengish va uzoq muddatli maqsadlarga erishish qobiliyatini o'z ichiga oladi. Ijtimoiy-hissiy ta'lim dasturlari o'zini boshqarish ko'nikmalarini sezilarli darajada rivojlantirishini ilmiy jihatdan asoslagan.

3. Empatiya va ijtimoiy adolatni anglash zamonaviy jamiyatda muhim kompetensiyadir.

4. Samarali muloqot va hamkorlik XXI asr ko'nikmalarining ajralmas qismidir. UNESCO ta'lim konsepsiyasida muloqot kompetensiyasi barqaror rivojlanishning asosiy omillaridan biri sifatida ko'rsatilgan.

5. Mas'uliyatli qaror qabul qilish axloqiy me'yorlarga asoslangan tanlovni amalga oshirishni anglatadi. Hayotiy ko'nikmalar orasida qaror qabul qilishni asosiy kompetensiya sifatida qayd etiladi.

Hayotiy ko'nikmalarni shakllantirish uzluksiz va tizimli jarayon bo'lib, u nazariy bilim va amaliy mashg'ulotlar uyg'unligida amalga oshiriladi. Tajribaviy o'qitish nazariyasida bilim amaliy faoliyat orqali mustahkamlanishini ko'rsatadi. Hayotiy ko'nikmalarni rivojlantirishda quyidagi metodlar samarali hisoblanadi:

- muammoli vaziyatlar tahlili;
- rol o'ynash;
- loyihaviy o'qitish;
- refleksiya mashqlari;
- guruhli munozaralar. [6,21–23b]

Ijtimoiy-hissiy ta'lim dasturlari o'quvchilarning akademik natijalariga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Durlak va boshqalar meta-tahlilida ijtimoiy-hissiy ta'lim dasturlarida qatnashgan o'quvchilarning akademik ko'rsatkichlari o'rtacha 11 foizga oshgani aniqlangan. Ijtimoiy-hissiy ta'limning uzoq muddatli ta'siri mavjudligini ko'rsatadi: ijtimoiy moslashuvchanlik yaxshilanadi, ruhiy salomatlik mustahkamlanadi, salbiy xatti-harakatlar kamayadi.[7, 405–417b]

Ijtimoiy-hissiy ta'limni ta'lim tizimiga integratsiya qilish quyidagi shartlarni talab qiladi:

- o'qituvchilarni qayta tayyorlash;
- kompetensiyaviy baholash mezonlarini ishlab chiqish;
- ota-onalar bilan hamkorlik;
- maktab iqlimini yaxshilash;
- raqamli vositalardan foydalanish.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ijtimoiy-hissiy kompetensiyalar – o'zini anglash, o'zini boshqarish, ijtimoiy ong, munosabatlar ko'nikmalari va mas'uliyatli qaror qabul qilish –

Ta'lim jarayonida integrativ yondashuv: nazariya va amaliyotasosida hayotiy ko'nikmalarni rivojlantirish

o'quvchilarning shaxsiy, ijtimoiy va akademik rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. Ijtimoiy-hissiy ta'lim o'quvchilarga his-tuyg'ularini boshqarish, stressni yengish, murakkab vaziyatlarda to'g'ri qaror qabul qilish va boshqalar bilan samarali muloqot qilish imkonini beradi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, ijtimoiy-hissiy ta'lim dasturlarida qatnashgan o'quvchilar akademik ko'rsatkichlari yaxshilanadi, ijtimoiy moslashuvchanlik kuchayadi va salbiy xatti-harakatlar kamayadi.

Xulosa qilib aytganda, ijtimoiy-hissiy ta'lim o'quvchilarning shaxsiy, ijtimoiy va akademik rivojlanishini birdek ta'minlaydigan muhim pedagogik vosita bo'lib, zamonaviy ta'lim tizimida tizimli ravishda joriy etilishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Maslow, A. H. (1970). *Motivation and Personality*. New York: Harper & Row, p. 35–47.
2. Rogers, C. R. (1969). *Freedom to Learn*. Columbus, OH: Merrill, p. 106–115.
3. Goleman, D. (1995). *Emotional Intelligence*. New York: Bantam Books, p. 285.
4. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Cambridge, MA: Harvard University Press, p. 57b
5. CASEL. (2013). *Effective Social and Emotional Learning Programs*. Chicago: CASEL, p. 9–11b.
6. Kolb, D. A. (1984). *Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall, p. 21–23b
7. Durlak, J., Weissberg, R. P., Dymnicki, A. B., Taylor, R. D., & Schellinger, K. B. (2011). The impact of enhancing students' social and emotional learning: A meta-analysis of school-based universal interventions. *Child Development*, 82(1), 405–417b.